

SETSWANA

SEDIMONTHOLE 2022

PULA IMVULA

GROWING FOOD • PEOPLE • PROSPERITY

LEKWALO LA GRAIN SA LA BALEMIPOTLANA

Bafenyi ba 2022: Mo terekereng e ntshwa e ya go kgona ditirotiro ya John Deere 5075E ke Flip Manoto. Mo pele ke Bheki Mabuza, Khuphukile Mazibuko le Joseph Mokaleng.

Nako ya go GALALETSA tiro LE KGONO

MORAGO GA GO SE NNE TENG DINGWAGA TSE PEDI, LETSATSI LA MOKETE LA GRAIN SA LE NE LE TLHOMILWE KWA NAMPO PARK KA 21 LWETSE. MAITLHOMO A TIRAGALO E KE GO NAYA TEMOGO GO BALEMIRUI BA TLHABOLO BOTLHE BA BA LENG MALOKO A LENANEO LA TLHABOLO YA BALEMIRUI LA GRAIN SA MME LE BAO BA BA NENG BA PHATSHIMA MO DITLHOPHENG TSA BONA.

Letsatsi la Mokete le tshwara e seng fela bofaralogano ba Aforikaborwa, mme gape phisego ya go kopantsha ya bolemirui e e leng teng mo setlhopheng sa bolemirui mo Aforikaborwa. Mowa wa mokete le diaparotse setsho tse dintle tse di mebalabala tse di neng di aperwe ke batseni ba bantsi go ne go dira tiragalo e tlotlomalo mo tshupaditiragalo ya Grain SA.

Mo go ba ba tseneng mokete o go ne go le motshwareeditona wa bolemirui, tlhabololo ya magae le tshokologo ya naga, Rosemary Noku-zola Capa, le baemedi bangwe ba Lefapha la Bolemirui, ba bokgwebo

ba bolemirui ba dithulagano tsa bolemirui, ba dikgang le ba dikgaolo tsa botirelo.

BAKGONIRURI

Lesomo la batho le ne e eme ka maoto fa 2022 Grain SA/Absa/John Deere Financial New Era Commercial Farmer of the Year a bolelwa. Mapidinyana Phillip (Flip) Manoto o dirisa bolemirui ka go jwala mmidi le disonobolomo mo kgaolong ya naga e e ka nnang diheketara tse 550 gaufi le Ditsobola mo kgaolong ya Bokonebophirima. O nnile leloko la thulaganyo ya Grain SA ka 2016 mme o supetswa tsela ke Du Toit van der Westhuizen. Gape ke leloko la 1 500 Ton Club go tloga 2017. Flip le rraagwe ke beng ba polase ya Lusthof gaufi le Ditsobola, mo tebelelopele ya bokamoso ya gagwe e le koketso le phaposano. O tlhotlheletsa ke maemo a dijwalwa tsa gagwe jaaka di ntse, tse a solofelang di tlaa tlaletsa tatlhego e e bonweng ka ntlha ya komelelo ka setlha se se fetileng se se neng se omeletse mo go maswe.

A ntse a apere diaparotse setsho, Bheki Isaac Mabuza o boleletse wa le 2022 Grain SA Potential Commercial Farmer of the Year. O supetswa tsela ke molaodi wa kagolo, Jurie Mentz. Bheki, yo a nnang mo pola-

seng ya Donkerhoek gaufi le Mkhondo mo kgaolong ya Mpumalanga, o simolotse go jwala mmidi ka ngwaga bwa 2007, mme o ne a sa bone poelo epe. Ka 2014 a ikopantsha le sethlopha sa dithutiso sa Grain SA mo Donkerhoek mme a simolola go bona diphethogo. 'Ke rutilwe dintlha tsa bolemirui tse di leng bothokwa tse dintsi go tloga ke tsena sethlopha sa dithutiso,' a re jalo Bheki. O nyetse Dududzile mme o na le bana ba le robedi. O mogolo, Siyabonga, o thusa rraagwe mo polaseng, fa ba bangwe bat sena sekolo. Mosupetsatsela wa gagwe, Jurie Mentz, a re Isaac o ntse a tswelala go godisa kgwebo ya bolemirui ya gagwe ka ngwaga le ngwaga.

Joseph Tuelo Mokaleng, yo o supetswang tsela ke Du Toit van der Westhuizen, o supilwe a le *2022 Grain SA Smallholder Farmer of the Year*. Joseph ga a dira gope e se mo kgaolong ya naga mo Motseng wa Morena gaufi le Tswaing mo kgaolong ya Bokonebophirima, mo remogolo le rraagwe ba dirisa bolemirui ka bokanebonnye. O tlogetse sekolo go kopana le rraagwe, ba ne ba dirisa ditonki go lema, go fithelela Tuelo a kgona go reka terekere ya Massey Ferguson. A simolola go dira ditiro tsa bolemirui tsotlhe fa rraagwe a tsafala mme a sa tlhola a kgona go dira ditiro ebile e fetsa thutiso ya gagwe ya ntlha le Grain SA ka 2006. Go tloga foo o feditse tse di ka nnang lesome gape, tse di leng tsa go tlhokomela didiriswa go tse di rutang go uma mmidi le go o rekisa.

Molemirui wa *Grain SA/Absa/John Deere Financial Subsistence*

Farmer of the Year ke Khuphukile Vinah Mazibuko, ka Graeme Engelbrecht yo a leng molaodi wa kgaolo ya gagwe. Khuphukile o dirisa bolemirui mo Dundee mo kgaolong ya KwaZulu-Natal, mo a nnang le mogatse, Nsiyane, le barwa ba gagwe ba babedi. Ke motlhokomedi wa morafe wa Lefapha la Boitekanelo mme ka dinako tsotlhe o ne a ntse a dirisa bolemirui ka bokanebonnye. O ikopantshitse le Grain SA ka 2015 mme go tloga foo o ne a ntse a dirisa bolemirui ka go bona poelo. Khuphukile ka dinako tsotlhe o ne a ntse a dira go thusa morafe mme jaaka go ntse o ruta balemirui mo tikologong ya manno a gagwe mabapi le lenaneo la mkgwa wa go suga mmu wa go-se-leme. O batla go oketsa kgaolo ya go jwala mmidi ya gagwe mme gape o batla go simolola go gosida dikoko.

RE A LE GALALETSA

Dr Pieter Taljaard, tautona (CEO) ya Grain SA, o akgotse botlhe ba ba supilweng mme a gatelela ntlha ya gore balemirui ba ba itshupileng ka kgono ba tsena 250 Ton Club (feteletso ya madi a a fetang diranta tse di leng milione e le nngwe), ba le16 ba tsene 500 Ton Club (feteletso ya madi a a fetang diranta tse di leng dimilione tse pedi), ba babedi ba tsena 1 000 Ton Club (feteletso ya madi a a fetang diranta tse di leng dimilione tse 4,5), ba le bane ba tsene 1 500 Ton Club mme ba le bane ba tsene 2 000 Ton Club (feteletso ya madi a a fetang diranta tse di leng dimilione tse 9).

Baalogi ba ba tseneng 1 500 *Ton Club* ke Paul Motlokoa, Johannes

1: Motshwaramarapo, Dr Sandile Ngcamphalala, o amogetse baemedi mme a tlhomamisa botlhokwa ba go galaetsa kgono ya lenaneo le tiro e ntsi e e dirilweng. Sandile ke moeteledipele wa Tlhabololo ya Balemirui, yo o nang boikarabelo ba go tsweleletsa Phahama Tlhaka Phakama, letsogo le le ikemetseng la Grain SA.

2: Motshwareditona wa bolemirui, tlhabololo ya magae le tshokologo ya naga, Rosemary Nokuzola Capa, o ne a le mmuintlha.

3: Setserame sa Aforikaborwa, Siki Jo-An, o ne a tlosa bodutu beng ka dipina tse di ratwang jaaka African Dream, The Click Song le World in Union.

4: Bautlwa dipina The Mangaung Marimba Band ba ne ba tlisetsa beng boitumelo fa ba goroga kwa NAMPO Park.

5: Bangwe ba setlhopho sa Tlhabololo ya Balemirui ba lebeletse ka motlotlo fa basupetsatsela ba bona ba amogela temogo. Go ema kwa morago go tloga molema: Jurie Mentz, Graeme Engelbrecht, Luke Collier, Johan Kriel le Jacques Roux.

Setshego, David Nhlapo le Xolani Gumede. Balemirui ba le bane ba ba tseneng 2 000 *Ton Club* ke Samuel Moloi, Israel Motlhabane, Badge Skosana le Frans Mokoena.

Batshegedi ba lenaneo, tota le Letlole la Mmidi, Letlole la Tlhabololo ya Tlhaka ya Mafura le Poroteine (OPDT), Bayer, Thulaganyo ya Aforikaborwa ya Mefuta le Thekenoloji (SACTA), SA Breweries (AB InBev), Kgodiso Development Fund (PepsiCo), Sasol Agricultural Trust le Sasol South Africa.

Tebogo gape go batshegedi ba tiragalo: Absa, John Deere Financial, Bayer, Standard Bank, Hollard le DeKalb. Baemedi ba batshegedi, Dr Langelihle Simela (motsamaisi wa kgwebo, Absa, AgriBusiness Centre of Excellence), Fortune Mathiba (motsamaisi wa kwa John Deere Financial) le Marthinus Looek (motsamaisimogolo, AgriBusiness mo Standard Bank) ba boleletse bafenyi mo kgaolong e nngwe le e nngwe. ■

VALERIE CILLIERS,
MORULAGANYI WA SA GRAAN/GRAIN

MAFOKO A GA...

Dr Pieter Taljaard

FA RE LEBELELA NGWAGA O O FETILENG KA DITLHASELO TSA ONA, KE MANG YO A NENG A KA BONA GORE DINTLHA TSA SELEMO SE SE METSI THATA, NTWA KWA UKRAINE MME LE BOKANA BA PULA TLASE GA BOKANA BA TLWAELO KA MARIGA DI NE DI KA BONWA KA 2022? HEE! KE KGAKGAMALO E NKA E SUPANG FA KE NTSE KE NAGANA KA TSE NGWAGA WA 2023 O KA RE DI TLISETSANG.

Fa re lebelela maemo a mo lefatsheng ka bophara mme tota mo kgaolo ya lefatshe ya bokgwebo e re leng mo go yona, go peleta “kgwetlho”. Pabalesegodijo e ntse e sala e le popelo e maswe mo go nna, mme fa go sa lekane, ngwaga wa 2023 o tlaa tisa go ipaakanyetsa ditlhopho mo ditiragalong tsa dipolotiki, mme go tlaa tlogela tsamaiso ya tsa bolemirui go ba bolemirui fela. Ka nnete ke kakanyo e e sa tlhamalelang, mme bonnete ke gore go kgona go tsamailana le botlhokwa ba tswelole ya diphethogo tse badirisi ba kumo ba di laelang le kgwetlho e di re tlisetsang ga di kgonwe.

Ka fa kgaolong ya go uma, diekonomi tsa mo dipolaseng di ka fa tlase ga kgatelelo e e maswe – gagolo e tsweloletswa ke bothata ba sesitla sa eneji (se oketswa mo gae) mme gape le koketso ya maemo a enfoleishene ya badirisi ka ditswamorago tse di maswe thata. Ke tshono e e siameng tota go bapolutiki go kgona go solofetsa dilo tse di ka se kgonweng go bathlophi ba ba fedileng pelo. A tota go maswe jalo? Ee, go maswe jalo, mme re sa na le tsholofelo, re sa bona kgono.

Go ne go le letsatsi la tshiamelo le boitumelo jang go beelela gape Letsatsi la Mokete ka kgwedi ya Lwetse. Tshupo e nngwe gape ya mahelele le go akgoelwa go balemirui ba tlhabololo botlhe mo Aforikaborwa – botlhe le bommampodi. Go gakgamatsa gago lo go utlwelela dipolelo tsa balemirui le go amogela ditswamorago tse di siameng – ke yona ntlha e, e e tsweloletsang morafe.

Tiragalo e ke yone e e tlhomamisang go nna gore Grain SA e a kgona mme le gore re fenya mathata a a re welang. Kwa ntle ga dikgwetlho tsotlhe, re bona tswelolepele e e makatsang ka go thulana tlhogo le ditlhaselo tse di re lwantsang. Le gale, go kgonwe fela ka ntlha ya bontsi ba “metsi a tshogofatso” a re a amogetseng ka ditlha tse tharo tse di fetileng. Tebogo e e menaganeng go botlhe ba ba re thusitseng go bona kgono e.

Jaaka re ntse re goroga mo nakong ya boitumelo le tshimologo ya setlha se sešwa (se se turang) sa go medisa dijwalwa, a re gakologelweng go nna le boitumelo le tebogo fa re ntse re emetse lethogonolo le lengwe gape. Dirisa bolemirui mo polaseng ya gago jaaka o ka kgona, *Phahama Grain Phakama*, a Modimo a nne le rona botlhe, a pula e re nele.

– Dr Pieter Taljaard ke CEO ya Grain SA. ■

Go laola mefero go botlhokwa go oketsa boitekanelo ba dijwalwa

DIJWALWA TSOTLHE DI SENGWA KE MEFERO. MEFERO, FA DIJWALWA DI SA LE NNYE, E KA TSAYA MO GO KA NNANG BOKANA BO BO LENG 60% BA KGONO YA DIJWALWA MME FA E SA LAOLWE, BOKANA BO, BO KA OKETSEGA.

TIRISO YA DIBOLAYAMEFERO

Tiriso ya dibolayamefero ka mokgwa o o sa siameng gantsi e ka se laole mefero ka tshwanno mme ebile go ka senya dijwalwa. Mathata a mantsi a ka thibelwa ka go sala morago tsa di tshaloswang mo setshwao sa sebolayamefero se se diriswang. O gatelelwa ke molao go dira jalo, jaaka go gatisitswe mo Lekwalommuso.

Go botlhokwa go dirisa sebolayamefero sa pele-go-tlhoga le sa morago-go-tlhoga. Ikopantshe le moemedi wa thekiso ya dikhemikale yo a leng gaufi le wena go go thusa go tlhopho dibolayamefero tse di go tshwanetseng mo polaseng ya gago.

Mokgwa wa tiriso ya sebolayamefero o tshwanetse go tthamalala ka tshwanno. Netefatsa gore sediriswa sa go gasetsa se dira ka tshwanno mme ebile le gore go diriswa dinosele tse di tshwanetseng tiro e e dirwang. Gape go botlhokwa gagolo go sala morago ditshupetso tse di fiwang mabapi le tlhakatlhakanyo ya sebolayamefero ka metsi jaaka di fiwa mo lokwatshupetsong le le tlang le sebolayamefero se sengwe le se sengwe.

Ka mmidi ka nako e ya ngwaga, netefatsa gore go kgasetso ya bobedi e dirwe. Tiriso e e tlaa laola mefero e e tlhogang morago ga nako. Kitso e e tthamaletseng e ka bonwa mo lefelotiriso la Agricultural Research Council's (ARC).

DISONOBOLOMO

Disonobolomo di senyega ka bonako fa di gaisana le mefero, tota fa dimela di sa le nnye. Fa mefero e sa laolwe ka tshwanno, tota ka dibeke tse ntlha tse rataro go tse robodi morago ga go simolola go mela ga di dimela tsa disonobolomo, tatlhego ya kumo e ka nna 50% ya bokana bo bo ka bonwang. Bolaodi bo bo siameng bo ka bonwa ka go dirisa lenaneo la go dirisa go tlhagola le go bapa le go dirisa dikhemikale tsa go bolaya mefero.

- Baakanya masimo a gago ka tshwanno pele le ka go tswelela ka nako ya go jwala. Lekidid le le baakantsweng ka tshwanno fela ga le tlise go simolola go tlhoga ka tshwanno, mme gape le rulaganya maemo a a siameng go dirisa dikhemikale tse di bolayang mefero.
- Go utlwagala go dirisa sebolayamefero se se kgonang go laola majwang a a tlhogang mme gape go thusa ka go bolaya mefero ya matlhabophara.
- Fa dimela tsa dijwalwa di setse di kgonne go itlhoma mme di le bolele bo bo ka nnang disentimerata tse 15, go ka diriswa 'sebokolodi' go laola mefero e e simololang go tlhoga – ka tlhopho fa letsatsi le fisa.
- Fa go jwalwa mefuta ya Clearfield, netefatsa gore sebolayamefero sa Clearfield se diriswe ka go tsamaelana le ditshupetso tsa tiriso mme tota le mofuta wa disonobolomo o o jwetsweng.
- Morago, go ka sugwa mmu gare ga mela ka go dirisa sediriswa se se nang meno a mantsi. Ka gore tshenyego go dimela e ka se kgonwe go busetswa morago, go suga go tshwanetse go dirwe fela mo magodimong a mmu go kgonna go se senye medi ya dimela go feta.

- Fa go tlhokwa, dimela tsa mefero wa moonyana/khaki di tloswe ka bogotlhe pele go simololwa go rojwa. Tlhaka e e rojwang mmogo le mefero wa moonyana/khaki e tsaya monkgo wa peo ya ona mme e ka fokotswa maemo.

Go botlhokwa go gakologelwa gore disonobolomo ga di rate ditlamorago tsa sebolayamefero sa mofuta wa Atrazine. Mo mefuteng e mengwe ya mebu jaaka seloko, disalelammung tsa Atrazine di ka kgonna go senya disonobolomo tse di ka jwalwang morago ga ditlha tse pedi morago ga go e dirisa. Fa disonobolomo di diriswa mo lenaneo la thefosano ya dijwalwa mabapi le mmidi, dibolayamefero tse di bopilweng go dira nako e khutswane di tshwanetse go diriswa mo mmiding.

MONONTSHAGODIMO MO DIJWALWA

Go botlhokwa go netefatsa gore dijwalwa di nne le monontsha ka go lekana ka kgato e nngwe le e nngwe ya go mela. Go dimela tsa mmidi, mefuta yotlhe ya menontsha e tshwanetse go nna teng ka kgato ya go mela ya matlhare a a leng robodi. Ga se nako e semela se tlaa dirisang monontsha, mme ke fa semela se tlhomamisa kgono ya go naya kumo ka bokana bo bo tshwanetseng. Netefatsa gore bogolo 15 kg ya naeterojene e lokelwe ka bokana bo bo ka tlang tono e le nngwe ya mmidi. Gape go ka thusa go lokela potasiamo mme buisana pele le moemedi wa go rekisa menontsha wa gago.

Ka go lokela monontshagodimo, botlhokwa ba monontsha bo ka simiswa. Dirisa baemedi ba go rekisa menontsha go tlhomamisa fa go tlhokwa go lokela monontsha gape. Go balabala kgono ya dijwalwa, go botlhokwa go lebelela tebelelopele ya maemo a bosa jaaka go supywa a ka nna ka setlha jaaka se tswelela mme e tshwantshe le bokana ba monontsha bo bo setseng bo loketswe. Fa bokana ba tlhaka bo bo ka bonwang bo le bokana bo bo fetang ba tebelelopele, oketsanyana bokana bo bo lokelwang mme fa bo le tlase, se lokele gagotlhe.

Le gale, ga go re sepe gore o swetsa jang – fela netefatsa gore o tlhologanya ditswamorago tsa gore bokana bo bo leng kana kang ba monontsha bo bontsi go feta bo senya dijwalwa tsa gago mme ebile gape le gore bo bonnye gape le bona bo fokotsa kumo e e ka bonwang.

Fa e le disonobolomo, go tthamaletse go dirisa naeterojene morago ga nako jaaka go ka kgonegwa. Netefatsa gore fa e le mo mmung o o motlhaba le serokwa, naeterojene e e ka nnang 10 kg ka tono e nne teng. Dimela di tlaa dirisa naeterojene go tlatsa tlhaka ka dijo le go godisa semela ka tshwanno. Mebu e e nang posatsiamo ka maemo a a ka nnang 40 mg/kg, netefatsa gore go nne teng 10 kg ya potasiamo ka tono e dimela di ka e dirisang.

Go siame go buisana le moemedi wa go rekisa monontsha wa gago gape le gape mabapi le tiriso ya monontsha. ■

PIETMAN BOTHA,
MOITSEANAPE WA
BOLEMIRUI KA BOENE

Itse disenyi tse di go senyetsang: Phetlhu e hubitswana/Sesamia

DISENYI TSA MOFUTA WA PHELTHU DI SENYA MMIDI THATA, MME GO TLISA TALHEGO E KGOLO YA KUMO E E KA BONWANG. GO KGONA GO LAOLA DISENYI TSE PELE GA NAKO KA DIDIRISWA TSE DI TSHWANETSENG, GO BOTLHOKWA THATA GORE BALEMIRUI BA KGONE GO DI SUPA.

PHETLHU E HUBITSWANA

Sesamia, kgotsa e e itseweng e le phetlhu e hubitswana, e bonalwa gagolo mo dikgaolong gaufi le lewatle, Ngatlase ya kgaolo ya Limpopo le Mpumalanga, Bokonebophirima le mo kgaolong ya khutlotharo ya mmidi. Go feleletsa sediko sa bophelo sa phetlhu e hubitswana go ka tsaya dibeke tse rataro go tse lesome.

Go tswana le phetlhu ya Chilo, dirurubele tsa phetlhu e hubitswana di simolola go fofa ka kgwedi ya Lwetse mme di na le masika a a ka nnang a matlhano ka ngwaga. Dirurubele di fofa bosigo mme di ka phela matsatsi a a ka nnang gare ga a mabedi go a le14. Dirurubele di tlhoka go jwalwa ga mmidi pele ga nako go beela mae le go kgona go phela, mme tota fa gongwe di rata go dirisa bojang.

Dirurubele tse namagadi di beela mae a mantsi a a ka nnang go feta 100, gagolo gare ga mo matlhare a kopanang le kutu gaufi le dioka tsa mmidi. Serurubele se namagadi se ka beela mae a a ka nnang 1000. Mmala wa mae ke bosweu ba lobebe mme a fifala pele ga go thuba morago ga matsatsi a a ka nnang gare ga a marataro go a robongwe, ka go tsamaelana le mofuta wa semela se se diriswang le maemo a thempereitšha.

Dibokwana tse di thubang di tsena mo letlhokweng kgotsa mo seakong sa mmidi ka bonako, mo di tsweleng go ja mme di tswa mo semeleng fa semela seo se sa tlhole se le dijo tse di siameng. Dibokwana ka tlwaelo di mmala o mosweu wa lobebe, ka mmala o o sutelang go bohubitswana. Kgato ya go nna seboko e ka tsaya gare ga dibeke tse tharo go tse rataro, mme morago ga moo se tsena kgato ya go nna khwena mo kutung kgotsa gare ga matlhare.

Tshenyego

Mo kgaolong ya go na ga pula ka selemo, phetlhu e hubitswana e ntsifala ka bonako mme tota ka dikgwedi tsa Diphilane/Ngwanatseele mo dimeleng tse dintshwa le ka Tlhakole/Mopiltwe fa diako di le dintsi. Ditshupetso tsa ntlha di bonwa di le tshenyego go dintlhana tsa go mela tsa dimela tse dintshwa (dipelo di sule) ka gore dibokwana di tsenelela mo kutung pele, kwa ntle ga tshenyego mo matlhareng. Mmidi o o jwetsweng pele ga nako ka fa tlase ga segasetsa se se nosetsang o ratwa ke phetlhu e hubitswana.

BOLAODI BA PHELTHU E HUBITSWANA

Ntlha e nngwe ya go laola phetlhu e hubitswana ke go dirisa dikhemikale, ka dibolayadisenyi tse di kwaletsweng go bolaya phetlhu. Le gale, go botlhokwa thata gore bolaodi ka dikhemikale bo tsamaelane le tiriso ka boikarabelo, mo go leng go tsaya dikgato tsa tshireletso tse di leng botlhokwa, go tlola go fetola mofuta ya dikhemikale tse di diriswang le go di gasetsa ka bokana bo bo supiwang mo sebolayadisenyi se sengwe le se sengwe.

Go jwala peo ya mmidi e e fetotsweng ka thekenoloji e e thatafatsang mmidi go kgona diboko (e le sekao, dijwalwa tsa Bt) ke ntlha

e nngwe gape ya go sireletsa dimela go se bolaiwe ke phetlhu. Go kgona go laola phetlhu ka kgono le go laola kgono ya go fenya ditsenekegi, go botlhokwa gore kgaolo e mo go jwalwang mmidi wa Bt gape go jwalwe dimela tsa mofuta o o ka jewang ke phetlhu.

Ditiragalo tsa go laola phetlhu e hubitswana ke go jwala pele ga nako ka nako ya mariga go nako ya dikgakologo go supa diboko tse di neng di phela ka mariga kgotsa go khuphetsa dikhwena ka mmu, ka dirurubele di sa kgone go tswa mo mmung fa di khuphetswe ka mmu. Ntlha e nngwe gape ke go jwala dimela tsa mmidi tse di ka jewang ke phetlhu, di tlhophiwa e le mofuta e e kgonang phetlhu mme go dumelwa gore ditsenekegi di kgone go di ja gore di bonwe ka bonako ebile di laolwe pele ga nako. ■

CROPLIFE SOUTH AFRICA

Bogone ba sebokwana sa Phetlhu e hubitswana bo bonalwa sentle mo seako sa mmidi se.

Sebokwana sa Phetlhu e hubitswana mo letlhakeng la mpshe.

Tila diphatsa ka go tlohpha ka tshwanno

KA GO SA NNE LE DIDIRISWA TSA GO KGONA GO FETOLA MAEMO, MOUMI KE MOTSAATLHOTLHWA. BATSAYATLHOTLHWA BA BONA DIPHATSA TSE DINTSI, KA TLHOTLHWA E WENA O E NEIWANG E SA TSAMAELANE LE TLHOTLHWA YA GO UMA, MME GA GO RE MOLEMIRUI O BONA POELO KGOTSA TATLHEGO.

Ntlha nngwe e e leng bothokwa ya go dirisa bolemirui ke go laola diphatsa. Fa mumi a batla go sala a ntse a kgona mme a tswela go bona poelo, o tshwanetse go kgona go laola diphatsa. Sediriswa sa go laola diphatsa ke go tlohpha – tota, ditlhopho tsa peelo le piletso. Dikonteraka tse, di tla ka tlhotlwa e e bitswang karolotuelo.

MAREO MANGWE A A TLHOKWANG GO TLHOGANGWA:

- Thototshegetso: Kumo jaaka mmidi, disoya le korong.
- Karolotuelo: Tlhotlwa e mumi a e duelang go reka konteraka.
- Tlhotlwa ya go otlala: Tlhotlwa e e tlhomilweng ke konteraka ke diriswang.
- Ntlha ya tekatekano: Ntlha e fa tlhotlwa e fetogile mme e le mo maemong a mo poelo e lekana le karolotuelo.

DITLHOPHO

Tlhopho ya peelo ke konteraka e e nayang moreki tshwanelo, mme e seng patelesego, go rekisa thototshegetso e e rileng (mo tlhalosong e, mmidi) ka tlhotlwa e e tlhomilweng ka nako e e tlhomilweng. Sediriswa se se thusa ba lemurui go itshireletsa ka tlhotlwa e e ka fokotsegang – mme molemirui a ntse a re e ka nna ya oketsega, ebile jalo go mo sireletsa mabapi le tshenyego. Fa tlhotlwa e wela tlase, tlhotlwa ya tlhopho ya peelo e a oketsega.

Tlhopho ya piletso ke konteraka e e nayang moreki tshwanelo, e seng patelesego, go reka thototshegetso e e rileng (mo tlhalosong e, mmidi) ka tlhotlwa e e tlhomilweng ka nako e e tlhomilweng. Sediriswa se se thusa ba ditshilo go itshireletsa koketso ya tlhotlwa – mme ba ntse ba re tlhotlwa e ka fokotsega, mme jalo go ba sireletsa koketso. Fa tlhotlwa e oketsega, tlhotlwa ya tlhopho ya piletso e a oketsega.

Sekao se se rileng

Akanya tlhaloso ya setlha se se latelang (sa 2022/2023 sa go uma, e le sekao). Molemirui mo kgaolong ya Mpumalanga o batla go jwala diheketara tse di ka nnang 50 ka go dirisa mmidi o mosetlha mme o tlaa reka ditokelelo tse a di tlhokang go jwala ka kgwedi ya Lwetse 2022. O balabala gore tlhotlwa ya go jwala e ka nna R21 000/ha. Bokana ba bogare ka dingwaga tse di leng lesome bo bo ka bonwang ba mmidi o mosetlha ke 6 t/ha. Tlhotlwa e e ka bonwang jaaka go ntse

ka kgwedi ya Phukwi 2023 ya konteraka ke R4 500/ton. Tlhotlwa ya go reka tlhopho ya peelo ke e R300/tono.

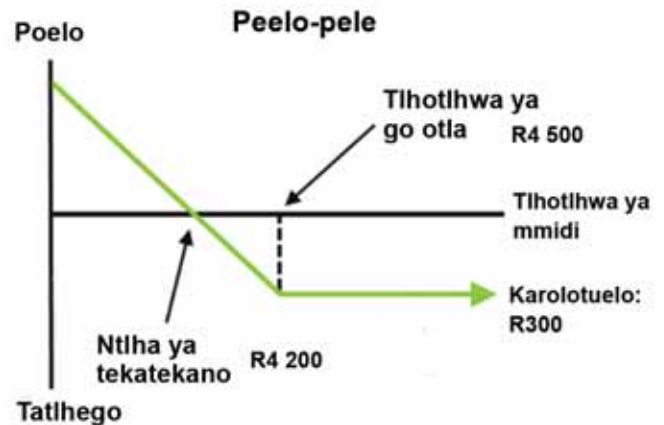
Tse di neilweng

- Kumo: Mmidi
- Diheketara: 50
- Tlhotlwa ya ditokelelo: R21 000/ha
- Bogare ba bokana ba kumo e e ka bonwang: 6 t/ha
- Tlhotlwa ya konteraka jaaka go ntse ka Phukwi 2023: R4 500/tono
- Tlhotlwa ya tlhopho ya peelo: R300/tono

Ka tlhotlwa ya ditokelelo e e leng R21 000/ha, ka tlhotlwa ya R4 500/tono, molemirui o tshwanetse go rekisa ka mo go ka nnang 5 t/ha go lekalekantsa tlhotlwa ya ditokelelo. Ke go re mumi o tlaa reka tlhopho ya peelo ka tlhotlwa ya go otlala e e leng R4 500/tono, e e tlaa mo jelang R300/tono.

1

Tlhopho ya Peelo-pele.

Ditlhaloso (Sesupotso sa 1):

- 1) Fa tlhotlwa e sa fetoge e le R4 500: Tlhotlwa e e bonwang = R4 200 (R4 500 - R300). Molemirui o tla kgona go bona R4 200, mo go balabalwang jaak go latela: Tlhotlwa ya go otlala ya tlhopho (R4 500) go goga karolotuelo (R300) mme o rekisa mmidi wa gagwe mo marekisetso ka R4 500/tono.
- 2) Fa tlhotlwa e fokotsega go R4 000: Tlhotlwa e e bonwang = R4 200 (R4 500 - R300). Molemirui o tlaa dirisa tlhopho ya go rekisa ka R4 500/tono. O tlaa amogela R4 200/tono, mo go balabalwang ka go dirisa tlhopho ya gagwe le go rekisa mmidi mo marekisetso ka tlhotlwa ya go otlala (R4 500) go goga karolotuelo (R300).
- 3) Fa tlhotlwa e oketsega go R5 000 = R4 700 (R5 000 - R300). Molemirui a ka se dirise tlhopho ya gagwe. O tlaa rekisa mmidi wa gagwe mo marekisetso ka tlhotlwa e e bonwang mo marekisetso (R5 000) mme o sala a tshwanetse go duela karolotuelo (R300).

BOKHUTLO

Go thata go tlaolnganya ditlhopho mme di na le mesola e mentsi go balemirui ka dinako tsa dipelaelo go kgona go laola diphatsa tsa bona, fa di diriswa ka tshwanno. Go na le ntlha ya mosola le ntlha ya tshe-nyego go balemirui, mme fa go diriswa laeno le le tlhamaletseng, bo-gongwe ba go bona tatlhego bo fokotsa gagolo. ■

*CHRISTIAAN VERCUEIL,
MODIRITENG: TIRISO YA
EKONOMI, GRAIN SA*

BOITEKANELO LE POLOKEGO - Karolo ya 6

Go dirisa dikhemikale ka tlhokomelo

DIKHEMIKALE TSOTLHE DI TSHWANETSE GO LOTLELWA MO DIKU-RWANENG TSE DI REKILWENG MO GO TSONA MME E SENG MO GO TSE DI DIRISWANG MO NTLONG. KA DINAKO TSOTLHE O TSHWANETSE GO DIRISA DIKHEMIKALE TSE DI KWALETSEWENG. DIKURWANA TSE DI SE NANG SEPE DI TSHWANETSE GO BEIWA MO TIKOLOGONG E E ELEDISANG MOWA MME DI TSHWANETSE GO TLOSWA KE MOKONTERAKA YO A KWALETSEWENG GO DI TLOSA, EBILE SE DI DIRISE GAPE GO RWALELA METSI KGOTSA DIJO.

Ditlhokego tsa lefelo la polokelo ke tse di latelang:

- Mowa o tshwanetse go kgona go elela.
 - Go tshwanetse go nna mo go ka lotlewang, ka kganetso go ba ba sa dumelweng. Dikhemikale tsa Tshupetso-hubidu di tshwanetse go bolokwa ka botsona fela.
 - Ditshupetso tsa tshireletso mabapi le diaparo tsa badiredi mme gape le dipalo tsa mogala tsa kotsi di tshwanetse go nna teng mo dikhemikale di lotlelwang.
 - Tshireletso mabapi le go tuka ga mollo e tshwanetse go nna teng.
 - Bodilo bo tshwanetse go kgona go tshwara tshologo ya dikhemikale go feta 10% ya bogotlethe ba tse di lotlelwang fa di ka tshologa tsotlethe.
 - Lebotlolo le le nang sethapisamatlho le segasetsa sa metsi sa go tlhapa di tshwanetse go nna teng.
 - Lekwalo la 'tshireletso ya tiriso' e le 'material safe data sheet' (MSDS) ya tiriso ya dikhemikale le tshwanetse go nna teng ka dinako tsotlethe. Badirisi ba ba dirisang dikhemikale ba tshwanetse go amogela dithutiso go kgoan go dirisa MSDS. Fa modiredi a kgomile dikhemikale mme a isywa ngakeng, MSDS ya tse a di kgomileng e tshwanetse go tseiswa gore e neiwe ngaka.
- Badiredi ba ba dirisang dikhemikale ba tshwanetse go tsena thutiso ya 'Go dirisa dikhemikale ka tlhokomelo'. Thutiso e e tshwanetse go tsenwa gabedi ka ngwaga. Mothapi gape o tshwanetse go rulaganya dintlha tsa tiriso ka tlhokomelo mme ebile o tshwanetse go sala a buisana le badiredi mabapi le tsona gape le gape.

Badiredi botlthe ba ba dirisang dikhemikale ba tshwanetse go tseiswa diteko tsa maemo a boikarabelo ka ngwaga le ngwaga ke motlhokomedi wa boikarabelo mo modirelong. ■

*CHARL SAAYMAN, MOITSEANAPE WA BOITEKANELO LE
POLOKEGO MO MEGA HEALTH AND SAFETY*

PULA IMVULA

Barulaganyi

GRAIN SA: PRETORIA

PO Box 74087
Lynnwood Ridge
0040
■ 086 004 7246
■ www.grainsa.co.za

MOLAADI WA GO RULAGANYA

Dr Sandile Ngcamphalala
■ 082 862 1991 ■ Ofisi: 012 943 8296
■ sandile@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATSO

Liana Stroebel
■ 084 264 1422 ■ Ofisi: 012 943 8285
■ liana@grainsa.co.za

MOPATI WA GO GATISA

INFOWORKS MEDIA PUBLISHING
Mothusi wa go rulaganya - Louise Kunz
■ louise@infoworks.biz

Moeteledipele wa lesomo - Johan Smit

■ 082 553 7806 ■ Ofisi: 018 468 2716
■ johan@infoworks.biz

Go gatisa - Elizma Myburgh, Jesseme Ross

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Johan Kriel
Foreisetata (Bloemfontein)
■ 079 497 4294 ■ johank@grainsa.co.za

Jerry Mthomboti
Mpumalanga (Mbombela)
■ 084 604 0549 ■ jerry@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8289 ■ Smangaliso Zimbili

Jurie Mentz
Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
■ 082 354 5749 ■ jurie@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8218

Graeme Engelbrecht
KwaZulu-Natal (Dundee)
■ 082 650 9315 ■ graeme@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8287 ■ Nkosinathi Mazibuko

Liana Stroebel
Kapabophirima (Paarl)
■ 084 264 1422 ■ liana@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8285 ■ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen
North West (Lichtenburg)
■ 082 877 6749 ■ dutoit@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8290 ■ Lebo Mogatlanyane

Luke Collier
Kapabothaba (Kokstad & Mthatha)
■ 083 730 9408 ■ luke@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8280 ■ Luthando Diko

Cwayita Mpotyi (Mothusiofising: Mthatha)
■ 078 187 2752 ■ umthata@grainsa.co.za
■ Kantoro: 012 943 8277

PULA/IMVULA E TENG KA

DIPU TSE DI LATELANG:

Setswana, Seesemane, Sesotho, Sezulu le Sethosa.

Articles written by independent writers are the views of the writers and not that of Grain SA.

THIS PUBLICATION IS MADE POSSIBLE
BY THE CONTRIBUTION OF THE MAIZE TRUST

MADE POSSIBLE BY
THE MAIZE TRUST

Lenaneo le le fetolang botshelo

Pusetso

Go sala go na le tse re ka di ithutang

KGWEDI ya Lwetse e ne e le ya ditiro tiro go ditlhopha ka di ne di etela balemirui, tsa tlhoma dikopano tsa ditlhopha tse pedi kwa Breyten le Salubindza; ga etelwa dipolase tse thataro; dikolo tse 15 le dithutiso tsa go ruta tse supa.

Setlhopha sa Louwsburg, ka ketelelopele ya Jurie Mentz, se kopane le balemirui ba ba ka nnang 16 mo Breyten, Mpu-malanga. Dipuisano di ne di lebeletse dikgwethlo tse di neng di thaselang balemirui ka setlha se se fetileng se se neng se le metsi go feta mme metsi a ne a sa kgale ka tshwanno. Themelelo e ne e le go jwala ka setlha se se ntshwa. Shadrack Mabuza wa thulaganyo ya Bayer le ene o ne a le teng go naya balemirui dikgakololo.

Agnes Mndawa, morutisi wa lenaneo, o badile thutiso e e reng 'Mat-seno a go uma dinawa tse di omisitsweng' go balemirui ba ba dirisang naga e nnye kwa kgao-long ya Limpopo. Thutiso e ne e kgoniswa ke Oil and Protein Development Trust (OPDT). Fa re bona batsenathutiso ba supetswa go tseiwa teko ya maemo a mmu jang.

Morutisi Attie Louw o badile yona thutiso e go setlhopha sa balemirui kwa Foreisetata mo Thabo Mofutsanyana. Gape e ne e le OPDT e e neng e kgonisa tiragalo. Balemirui ba ba tseneng thutiso ba ne ba rutwa go tsaya teko ya mmu.

Video ya DVD Food, Fibre, Life – Economics: What's in it for me? e ne bontshwa baithuti ba ba ka nnang 297 ba Seemo sa 12 le ba le 180 ba Seemo sa 9 mo Khula Secondary School kwa Komatipoort. Baithuti ba ne ba rutwa mabapi le botlho-kwa ba balemirui mo bophelong ba segompieno. Gape e ba bontshitse ditiro tse di ka dirwang mo dikgaolong ya balemirui.

Re ne re LE TENG

NTLHAKGOLO ya Lenaneo la Tlhabolo ya Balemirui, Letsatsi la Mokete, e ne e tlhomilwe ka kgwedi ya Lwetse. Fa re bona balemirui bangwe ba ba neng ba dira sentle ka letsatsi la mokete. ■

